

Málnási Ferenc

**Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XXIX.**

Anyanyelvi oktatásunk egy új oktatási rendszerben (II.)

Már szoltunk erdélyi kollégiumainkról, sorsukról. *Beke György* munkássága nyomán azt is tudjuk, hogy *1918 előtt 3025 erdélyi magyar iskolánk volt.* 1924-ben, Jancsó Elemér megítélése szerint még 1010 állami elemi iskolában oktattak magyarul.

Iskoláink nagy részét az egyházaink tartották fenn. S a felekezeti iskolák mellett, állami iskolákban is folyt anyanyelvi oktatás. De az állami iskolák mind jobban-jobban a románosítás eszközeivé váltak, az oktatást lassan, csendben román nyelvűre állították át. *Jakabffy Elemér* folyóirata, a *Magyar Kisebbség* 1936-ban közreadta *Kiss Árpád* tanulmányát, amely riadót fújt: már csak *112 állami iskola magyar tagozatán folyik magyar tanítás.* A statisztikákban ennél jóval több magyar tagozat szerepelt, de csak a fölíratuk maradt meg, a falaik között román szó járta. (Ugyanezt észleltük az 1980-as évek közepén, amikor a székelyföldi — hivatalosan magyar tannyelvű — iskolában mind több tantárgyat tanítottak románul). „A gyergyószentmiklósiak megmondhatják, hány évig szerénykedett a magyar nyelv ebben az egyetlen gimnáziumban is, mígnem egy szép napon itt is román tanítási nyelv köszöntött be és vált uralkodóvá” — írta Szentimrei Jenő a sepsiszentgyörgyi *Székely Nép* 1943. október 31-i számában (*Beke György*, 1993. 78.).

A magyar felekezeteknek — a középiskolák mellett — gondoskodniuk kellett elemi iskolák megnyitásáról és fenntartásáról is. A *Kiss Árpád* tanulmányában említett 112 állami, magyar tannyelvű elemi kívül 358 iskolát az erdélyi református egyházkerület, 187-et a gyulafehérvári római katolikus püspökség, 180-at a szatmárnémeti, nagyváradai és temesvári római katolikus püspökség, 37-et az unitárius egyház, hatot az evangélikus egyház istápolta. Ez a 921 elemi iskola azonban csak a szükséglet felét fedezte, az 1934/35-ös tanévben 175000 magyar gyermek — saját iskolája hiányában — kénytelen volt román állami elemibe járni (*Beke György*, 1993. 79.).

A kérdést megközelíthetjük történészek szemével is: „A magyar nyelvű oktatás 1919 után gyakorlatilag a felekezeti iskolákba szorult vissza, ezernél több ma-

---

---

gyar tannyelvű állami népiskola szűnt meg. Az 1930–31-es tanévben 483 református, 197 katolikus, 36 unitárius és 6 evangélikus elemi iskolát tartottak fenn — minden államsegély nélkül — az egyházak, amelyekbe 76255 tanuló járt, a magyar tankötelesek 57,6 %-a. A többieknek elvileg magyar nyelvű állami iskolákba vagy román iskolák magyar tagozataiba kellett volna járniuk, ám ezeknek a száma állandóan csökkent, 1934-35-ben például már csak 112 működött rendeltetésének megfelelően, az oda iratkozott gyermekek száma pedig 11484 volt. Jellemző, hogy olyan magyar többségű megyékben, mint Csík vagy Szatmár, egyetlen magyar tagozatú állami iskola sem működött. Ebből következett, hogy a magyar gyermekek jelentős százaléka román tannyelvű iskolába volt kénytelen járni, ahová egyébként a Székelyföldön származást kutató névelemzés alapján is kényszerítették őket. S ehhez még hozzá kell tennünk, hogy az állami óvodák tannyelve — legalábbis a hivatalos kimutatás szerint — mindenütt román volt. A magyar felekezeti óvodák száma ebben az időben csupán 18.

A középfokú oktatásban még rosszabb volt a helyzet. Az 1930–31-es tanévben 23 magyar tannyelvű, alapítványi vagy onuktól megfosztott felekezeti polgári iskola, 17 líceum, 7 tanítóképző, 4 felsőkereskedelmi és 4 gazdagsági téli iskola működött. Ez mintegy 50 %-os csökkenést mutat az 1918-as állapotokhoz képest, amikor a felekezetieket számítva 116 magyar tannyelvű középiskolát tartottak fenn. 1930–35-ben 2609 fiatal tanult a magániskoláknak minősített középfokú intézményekben, amellet 3645-en jártak román tannyelvű középfokú iskolákba.

A líceumot végzetteknek román nyelven kellett érettségizni — olyan bizottságok előtt, melyek tagjait más iskolák román tanári karából nevezték ki —, ami azzal járt, hogy a vizsgázók többsége megbukott.

A szakmunkásképzés inkább a gyárakban és a kis műhelyekben folyt, 1927-től azonban tanoncokat is csak románul volt szabad oktatni.

A kis számban érettségizett magyarok továbbtanulása a felsőoktatásban sok nehézségbe ütközött. A magyar hallgatók száma a romániai egyetemeken állandóan csökkent: 1933–34-ben még 1443 volt, 1937–38-ban már csak 878 (Köpeczi Béla szerk., 1989. 589-590.).

S a történész után szólaljon meg a miniszter is, 1927. július 17-én Angheliescu kultuszminiszter az *Universul* c. lapban megjelent nyilatkozatából: „Meg fogom tenni a szükséges intézkedéseket, hogy Csík megyében, amennyiben ez csak lehetséges, csak román tanítók neveztesse ki, és hogy a kisebbségi tanítók, amennyiben nem bírják tökéletesen az állam nyelvét, ne alkalmaztassanak továbbra is... A kisebbség hallatlan, de hiábavaló áldozattal adózik felekezeti iskoláinak fenntartása érdekében” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 256.).

Erről a nyelvi háborúról és elnyomásról beszélt Kosztolányi Dezső 1930-ban: „Egyelőre még derengeni se látjuk azt a várva várt szellemet, amely csak annyira is egybefogná az emberiséget, mint a középkor vagy a reneszánsz. Csak újabb vért és újabb romokat látunk..., újabb lélektiprásokat, anyanyelvek üldözését, iskolák önkényes betiltását...”

Az 1930-ban tartott népszámlálás adatai szerint magyar nemzetiségűnek 1425507 (7,9 %), magyar nyelvűnek 1554525 (8,6%) vallotta magát (Glatz Ferenc szerk., 1989. 260.). Ez a népszámlálás anyanyelvünk oktatása szempontjából is nagyon fontos, mert kétszázezer magyar tisztviselő, vasutas, orvos, tanár, stb. hagyta el lakóhelyét, hazáját, választotta a bizonytalanságot, cserélt hazát. Egy része Magyarország felé, de át a Kárpátokon is, így a háromszorosára növekedett, Erdéllyel meggazdagodott Románia fővárosa felé, tömegek, székely cselédlányok, ácsok, asztalosok, kőművesek stb. duzzasztották fel a bukaresti magyarság létszámát. Magyar kolónia alakult ki Brailán, Galacon, Plojesten is. A *Koós Ferencék* alapította *Hunnia Egyesület* hagyományait folytatva magyar művelődési társaságok, csoportok, kórusok alakultak, 1931-ben Magyar Színház nyílt meg Bukarestben, egy évadon át játszik, a román fővárosban tanuló magyar főiskolásokat pedig a *Kovács Ferenc Kör* diáktagozata fogta össze, református egyesületként, amely otthont adott más felekezetűeknek is, magyar lapok jelennek meg, többségük az erdélyi olvasók számára is készült, a brassói lap *Bukaresti Lapok* címmel fővárosi kiadást szervezett. Magyar művelődési élet támadt fel Brailán, ahol elemi iskola nyílt, s egy vállalkozó szellemű református lelképásztor, *Torró Miklós*, gyermekek számára újságot nyomtatott, *Gyertyafény* címmel. Első közlésre küldte ide verseit, meséit *Benedek Elek* is (Beke György, 1993. 23.)

1937. október 2-4. között az *erdélyi magyar ifjúság* 187 képviselőjének találkozója zajlott le Marosvásárhelyen. Az egész erdélyi magyarság számára korszakos jelentőségű találkozót Tamási Áron nyitotta meg, s az ott elhangoztak alapján a román demokratikus erőkkkel való együttműködést, a népfrontot tűzte ki célul, kijelentve, hogy a történelmi egymásrautaltságban élő román és magyar nép számára a szabad „testvéri egyesülés” jelenti az igazi megoldást (Köpeczi Béla szerk., 1993. 593.). „Magyar életünk szellemi buzogásának forrásánál féltékenyen őrködünk s a nemzetnevelést egyetemes magyar kisebbségi feladatnak tekintjük, melytől belső megújulásunk és fennmaradásunk függ. Megilletődéssel idézvének magunk elé népközösségünk, különösképpen egyházaink vezetőinek és munkásainak az anyanyelvi oktatás érdekében folytatott hősiességét, határozottan leszögezzük, hogy *az anyanyelvi oktatás jogát népünk mind alsó, középső- és felsőfokon, mind a szakoktatás terén érvényesíteni kívánjuk.* Tiltakozunk iskoláinknak a törvényekben biztosított szabad működését gátló intézkedések ellen és megállapítjuk minden, magát magyarnak valló szülő jogát gyermekének magyar nyelvű iskoláztatásához. Követeljük a romániai magyarság adózásából felekezeti iskoláinkat jogosan megillető állami és községi segélyt. Megállapítjuk, hogy a nemzetnevelésnek első tényezője a család, éppen ezért szükségesnek tartjuk ennek a szerepnek a magyar családokban való tudatosítását. Mivel a meglévő magyar tannyelvű iskolák csak egy részét ölelhetik fel a tanköteles ifjúságnak, egyfelől követeljük az állami iskolák magyar tagozatainak tényleges felállítását s ott magyar tanerők alkalmazását, másfelől kívánjuk az iskolán kívüli népnevelés céltudatos intézményesítését. Szükségesnek tartjuk ifjúságunknak ipari, kereskedelmi és gazdasági

---

---

pályák felé való irányítását s az ily természetű szakoktatás kiépítését s ugyanakkor hangsúlyozottan kívánatosnak tartjuk, hogy a népi rétegekből kikerülő tehetséges ifjak is minden segítséget megkapjanak arra, hogy megfelelő közép- és felsőfokú oktatásban részesüljenek” (*Tamási Áron: Hitvallás /A Vásárhelyi Találkozó Nyilatkozata/* — Pomogáts Béla, 2008. 588.).

1939. május 27-én, az *elemi és pedagógiai oktatás* megszervezésének és működésének törvénye újdonsággal szolgált: a 220-as paragrafus számos előjogot, nagyobb fizetést, tíz ha földet stb. ajánl azoknak a tanerőknek, akik vállalják a tanítást tíz évig a Romániához „csatolt területeken” („teritorii alipite”). A 221-es paragrafus lehetővé tette a kisebbségi tannyelvű pedagógiai líceumok létrehozását. A 231-es szakasz leszögezte, hogy a román tannyelvű pedagógiai líceumokba be lehet vezetni egyet a „szomszédos” népek nyelvéből (magyar, orosz, német, bolgár, lengyel, szerb). (Megjegyzés: az 1970-es években a kolozsvári román tannyelvű tanítóképzőben és az udvarhelyi tanítóképző román tagozatán bevezették a magyart, valamint Szebenben a román tannyelvű pedagógiai líceum tanulóinak tanították a német nyelvet) (Murvai László, 1996. 17.) Nem sokáig...

1940. augusztus 30-án a tengelyhatalmak döntőbírósa (*második bécsi döntés*) Magyarországnak ítéli Észak-Erdélyt, a Székelyföldet Nagyváraddal, Kolozsvárral együtt. A 43491 km²-nyi területen 1344000 magyar (52,1 %), 1069000 román (41,5 %) és 47000 német (1,8 %) anyanyelvű lakos került Magyarországhoz. A döntés sem etnikailag, sem gazdaságilag nem volt megalapozott, de alkalmas volt arra, hogy érvényesítse az „oszd meg és uralkodj” elvét. Az 1940–1944 közötti magyar közigazgatás lehetővé tette, hogy az erdélyi magyarság egy része hagyományainak és fejlettségének megfelelő oktatási és kulturális intézményi keretet építsen újra, folytassa az 1918-ban megszakadt, azóta háttérbe szorult anyanyelvi oktatást is, megpróbálja a megtépzott állapotokat újra megteremteni, pótolni a hiányokat... Korrekciós intézkedéseket kellett végrehajtani az előző évtizedek magyarelles intézkedéseinek ellensúlyozására, *magyar nyelvű, állami iskolák létesültek*, kiszélesedett a magyar nyelvű középiskolai hálózat. A magyar középiskolákban is — mint környezeti nyelvet — kötelező tantárgyként bevezették a román nyelvet. Kolozsvárra visszatért Szegedről a *Ferenc József Tudományegyetem*, a tudományos tevékenység ösztönzésére megalakult az *Erdélyi Tudományos Intézet*.

Észak-Erdélyben is érvénybe lépett a *kisebbségi népiskolai oktatásról szóló 1923. évi rendelet*, amely a nemzetiségek lakta községekben létesíthető iskolák három típusát vezette be: az A-típusú iskolákban a tannyelv az illető nemzetiség anyanyelve. A B-típusú iskolákban mintegy fele-fele arányban kellett tanítani a tantárgyakat a nemzetiség anyanyelvén és magyarul. A C-típusú iskola anyanyelve magyar, a nemzetiségi anyanyelv kötelező tantárgy. 1941. február elsején jelent meg a 77/1941, M. E. számú kisebbségi népiskolai rendelet, ennek nyomán a nagyjából egymillió létszámú román tanuló A-típusú iskolába járhatott, tehát teljesen román tannyelvű iskolába, a magyar nyelvet kötelező tantárgyként tanulta, s így működött tovább 1345 román népiskola, 4 román felekezeti középiskola, 1 ro-

---

---

mán tannyelvű gimnázium és 4 gimnáziumi tagozat (Glatz Ferenc szerk., 1989. 258.). Incze János-Dés festőművész, eredetileg tanító, aki kiválóan tudott románul, a Szolnok-Doboka megyei Nagyilonda románlakta járásában volt tanfelügyelő: „Minden román faluban román iskolák működtek. Sehol sem fordult elő, hogy román gyerekeket magyar iskolába kényszerítettek volna. Ezzel egyidőben egész Észak-Erdélyben a magyar állami és felekezeti iskolákban kötelezővé tették a román nyelv és irodalom oktatását” — vallotta Beke Györgynek egyik beszélgetésében (Beke György, 1993. 81.). A fent említett rendelet abban az esetben tette lehetővé kisebbségi népiskola létesítését, ha az illető községben a nemzeti-ségi tankötelesek száma elérte a negyvenet, s az iskolatípus megválasztását az érdekelt szülők értekezletére bízta.

Ezzel egyidőben Dél-Erdélyben a magyar nyelvet a magyar családok körébe száműzték, a négyszázezer főnyi magyarság oktatását öt felekezeti középiskola látta el Aradon, Brassóban, Gyulafehérváron, Nagyenyeden és Temesváron. Hármat közülük 1943 őszén bezártak. A magyar elemiket már előbb megszüntették, illetve román iskolákká alakították át. (Egyetlen magyar tannyelvű elemi sem volt például a barcasági csángó-magyar falvakban, egyebek között Apáczai Csere János szülőfalujában.) (Beke György, 1993. 80.)

Az 1940-es év folyamán kb. kétszázezer román költözött át Észak-Erdélyből Romániába, Dél-Erdélyből viszont hatvanezer magyar költözött Magyarországra. Bizonyára erre is utalt *Petru Groza*, román miniszterelnök (1945–1952), a börtönaplója magyar kiadásának előszavában: „Mennyi könny, mennyi bánat mindkét oldalon..., a lezajlott háború véres áldozatai, a nyitott sebek mindkét kis nép véres testén kiáltóan intenek: ne engedjük magunkat újból egymásra uszítani.” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 310.) Sajnos, figyelmeztető szavait nem hallották meg s nem hallják, akik napjainkig ennek az ellenkezőjén „munkálkodnak”.

Albert-Lőrincz Márton

(Csak a nyelv)

Nem betűk, nem szavak alkotják a messzi égboltot,
amerre a tekintet jár (nincsen elkalandozás).
Nem az aranyló sárga, kába kék, szutykos szürkesség
s elomló feketeség festi mennybolttá az eget,
amely nélkül nincs levegő, pátosz, s kiszippant az űr.
Nem az éjszaka álomhiánya-álomkórsága
tesz álmodozóvá, hiszékeny emberré, lényeggé,
csak a nyelv, mit anyától tanulsz,
csak a nyelv szövi át titkos mintákkal életünket.